

Elizabeth P. Klages

Populisme eller hvad? Fremskridtspartiet og Dansk Folkeparti som reaktioner på *politics as usual*

Fremskridtspartiets og Dansk Folkepartis politiske stil har alt for ofte ført til, at de to partier er blevet kategoriseret som engangsfænomener. At den slags politiske aktører har kunnet holde sig på den politiske scene i 30 år viser imidlertid deres evne at få støtte fra hele det politiske spektrum. Fremskridtspartiet og Dansk Folkeparti er eksempler på såkaldte transaktionspartier, der kan variere deres politiske budskaber, så de her og nu kan afspejle vælgernes forskelligartede og skiftende interesser. Der er tale om en særlig politisk strategi, som man ikke har set før, og som adskiller de to partiers måde at få succes ved valgene på fra mere traditionelle aktører i det politiske system.

Fremskridtspartiets og Dansk Folkepartis placering og aktiviteter på den danske politiske scene har nu været årtier, hvilket har sikret dem en plads i den politiske historie som vigtige reaktioner på *politics as usual*. De to partier har spillet en vigtig rolle som politiske sikkerhedsventiler, og de har også peget på spørgsmål, som de mere traditionelle politiske aktører har negligeret eller slet ikke fået øje på. I takt med op- og nedturene for de to partier har det været naturligt at spørge, hvad de egentlig har betydet for vandringerne i vælgerkorpset – og for danskerne i det hele taget.

Etiketter som højrefløjsektremister, radikale højrefløjspopulister og ”ny politik” er blevet brugt om dem i forsøgene på at rubricere dem inden for rammerne af det eksisterende partisystem. Det er naturligvis vigtigt at forholde sig til den slags rubriceringer, men det er måske mere nyttigt at etablere en ramme for, hvordan vælgernes reaktioner på de to partier kan forstås, for Jordskredsvalget i december 1973 betød jo ikke bare, at der dukkede nye aktører op i det politisk landskab, og at vælgerne fik mere at vælge imellem.

Dybthående samfundsmæssige forandringer påvirkede danskernes forhold til det politiske system. I de avancerede industrisamfund så man alle steder et generelt skifte væk fra tidligere tiders klassebaserede politik, som betød, at borgerne i stigende grad reagerede på politiske signaler mange steder fra – ofte med indbyrdes modstridende sociale og politiske udgangspunkter. Denne udvikling fra relativt enkle til mere sammensatte sociale og politiske tilhørsforhold og anknytningspunkter forklarer meget af Fremskridtspartiets og Dansk Folkepartis succeser gennem de seneste 30 år.

Naturligvis er der et element af populisme og protest i den tiltrækning, de to partier har haft på vælgerne. Hvis man vil forstå, hvordan de gennem årene har spillet sammen med deres vælgere og artikuleret disses politiske interesser, må man imidlertid gå lidt dybere i diskussionen af, hvad populisme egentlig er.

Som teoretisk begreb er populisme ikke nok til at forklare, hvorfor de to partier både har kunnet tiltrække bred støtte fra hele det politiske spektrum gennem de seneste tre årtier og har været i stand til at fastholde denne støtte årti efter årti.

Den første del af artiklen argumenterer for, at populisme ikke er tilstrækkeligt som forståelsesramme for disse to partiers fremkomst og succes. Protestbegrebet er heller ikke nok til at forklare deres fortsatte tilstedeværelse på den politiske scene. Hertil kommer, at selv om diskussionen om "ny politik" kan hjælpe til at forstå de seneste ændringer i danskernes politiske holdninger, så er den begrebsdannelse selv tynget af "gammelpolitikkens" ideologiske begrænsninger og de indplaceringer i det politiske rum, der er blevet brugt i relation til de nye aktører.

Der er i stedet brug for en mere dynamisk forståelse af disse aktører, og her er det naturligt at pege på begrebet *transaktionspolitik*, som muliggør en mere dækkende forståelse af de to partiers evne til dels at tiltrække støtte fra alle dele af det politiske spektrum, dels at repræsentere tilsyneladende inkonsistente politiske positioner over en længere periode. Den statiske opfattelse af de politiske partier, som hører til i perioden før de værdiskift, som har fundet sted siden 1970'erne, kan ikke rumme de nye partier, der prøver at tiltrække vælgerne med en form for politik, der ofte er ikke-ideologisk og *issue*-baseret. Hvis man i studiet af partisystemer tager udgangspunkt i, hvordan de politiske aktører interagerer med borgerne, får man en bedre forståelse af både kortsigtede og langsigtede vælgerbevægelser. Fremskridtspartiet og Dansk Folkeparti er eksempler på transaktionspartier, der gang på gang har demonstreret evne til at variere deres politiske budskaber, så de afspejler de mange skift i vælgerne kortsigtede interesser. Disse partier anvender en særlig form for politisk strategi, som man ikke havde set før Fremskridtspartiets gennembrud, og som adskiller transaktionspartier og deres måde at få succes ved valgene på fra det politiske systems mere traditionelle aktører.

Artiklen rundes af med nogle bemærkninger om de to partiers indflydelse på det politiske system og om deres holdbarhed på den politiske scene. Om Dansk Folkeparti vil kunne fastholde sin position som Fremskridtspartiets arvtager, afhænger i et transaktionspolitisk perspektiv af, om det kan "levere varen" i relation til de udtryk for social utilfredshed, som dets vælgerstøtte bygger på.

Utilfredsheden som udgangspunkt for social mobilisering

Hvis man vil studere udgangspunktet for Fremskridtspartiet og Dansk Folkeparti, er der mange ting, man kan tage fat i. Der er dog især grund til at fokusere på deres vælgeres sociale sammensætning samt dynamikken i de to partiers politiske standpunkter og populistiske politiske stil, som er kommet til at præge den måde, dansk politik fungerer på. Og hverken den karismatiske ledelsesstil eller fokuseringen på politiske enkeltpørgsmål har fået de to partier til at optræde som traditionelle politiske døgnfluer.

De to partiers styrke har snarere været deres evne til at tiltrække dem, der er blevet negativt påvirket af den måde, de traditionelle politiske aktører har fungeret på, og dem, der er blevet koblet af samfundsudviklingen, men som alligevel repræsenterer den nye form for individualisme, som er et resultat af ændringerne i det samfundsmæssige grundlag for politisk støtte og tilslutning.

Fremskridtspartiets og Dansk Folkepartis politiske stil har været klart anderledes end de mere traditionelle politiske aktørers. Med stabiliseringen af det danske partisystem og den tilsyneladende fastfrysning af de samfundsmæssige skillelinjer længe før 1970'erne (Lipset og Rokkan, 1967) blev det politiske liv præget af stabilitet og rutine, som både blev fastholdt og forlænget af de fem vigtigste politiske partier på den politiske scene. Efter de turbulente begivenheder før folketingsvalget i 1973 var grunden imidlertid lagt for forandringer, der helt ændrede denne scene.

I 1972 lykkedes det for Glistrup at sætte yderligere skub i en debat, der allerede var godt i gang, og hans flamboyante stil og henvisninger til "den almindelige dansker" gik lige ind hos de mange, der var utilfredse med den måde, politik normalt var blevet ført på. Han fik debatten ud blandt almindelige mennesker, og han brugte formiddagspressen som sin kanal. I takt med, at bevægelsen blev til et parti,¹ voksede tilslutningen, og mange vælgere følte, at en stemme på Fremskridtspartiet reelt var den eneste måde, hvorpå de kunne give udtryk for deres utilfredshed med tingenes tilstand i dansk politik.

Populistisk protest skabte grundlaget for Jordskredsvalget i 1973, og dybtgående utilfredshed med de traditionelle partier førte til store forandringer i deres traditionelle vælgergrundlag. Vælgerne strømmede til de små partier, især til de nye partier på den politiske scene, som ikke var belastet af den mangel på evne til at løse de politiske problemer, som de traditionelle partier blev bebrejdet. Selv om det danske politiske system traditionelt har været åbent for nye partier, og selv om der normalt har været fire eller fem småpartier, der har stillet op til folketingsvalg, er det kun af og til, at disse mere *issue*-orienterede partier er kommet over spærregrænsen og/eller har magtet at holde ud i mere end en valgperiode.

Der er imidlertid forskel på Fremskridtspartiets og de andre fire partiers succes ved valget i 1973. Politisk protest kan have betydning som kilde til forandring, men i sig selv kan politisk protest ikke sikre vedvarende vælgerstøtte. Selv om Fremskridtspartiets succes i 1973 i høj grad hang sammen med en populistisk protest, var partiet allerede dengang i stand til at tiltrække mennesker med forskellig social baggrund, som tidligere havde støttet partier fra alle dele af det politiske spektrum. Fremskridtspartiets åbenhed over for mange slags politiske spørgsmål bidrog til dets succes i en situation, hvor vælgerne var blevet mindre fast forankret i de forholdsvis enkle tilhørsforhold, der var karakteristiske for den "gamle" politik, og i stedet begyndte at forholde sig til mange forskellige slags påvirkninger af deres livssituation. Selv om Fremskridtspartiets resultater svingede noget op og ned, så viser partiets langvarige tilstedeværelse og indflydelse på dansk politik, at det var i stand til at udnytte, at det danske vælgerkorps var under forandring.

Ud af det politiske rod, som medførte Fremskridtspartiets splittelse og Dansk Folkepartis dannelse, voksede en tilsvarende populistisk politisk aktør frem. Dansk Folkeparti har heller ikke været bange for at være anderledes og modsat, og partiet har fortsat linjen med at drage fordel af forandringerne i danskernes politiske identitet. Selv om der er klare forskelle mellem de to partier på den yderste højrefløj, som vil blive taget op nedenfor, så giver deres politiske stil en betydelig del af forklaringen på, at de begge har været i stand til at tiltrække så bred støtte, som

tilfældet er, og som ikke har haft nær den samme betydning for andre partiers vælgermæssige succes i denne periode.

Populismens betydning for det radikale højres succes

Fremskridtspartiet og Dansk Folkeparti har begge bevidst dyrket "den almindelige dansker" – manden på gaden, som ellers ikke ville have haft nogen, der ville tale hans sag – i deres jagt på stemmer og i politiske diskussioner i det hele taget. Den populistiske politiske stil og retorik har haft en uomtvistelig betydning for de to partier ved periodens valg. Men hvad er egentlig fordelene ved at rubricere de to partier som "populistiske", når deres betydning for det danske politiske system skal vurderes?

Populisme-begrebet er på forskellige tidspunkter blevet brugt om en mangfoldighed af forskellige politiske aktører overalt på jorden. Det har på den ene side dækket over definitioner så brede og altomfattende, at alle potentielle tilfælde har været omfattet, hvilket ikke bidrager til en forklaring på variationen i omfanget og karakteren af populisme. På den anden side har begrebet været brugt til så snævre og elaborerede klassifikationer, at det mistede sit generaliseringspotentiale (Ionescu og Gellner, 1969; Canovan, 1981; Taggart, 2000). Historisk har brede populistiske appeller været brugt af politiske grupper på både højre og venstre fløj, og i både demokratiske og autoritære systemer. Populisme lader sig nemlig ikke forbinde med én bestemt ideologi, hvad der betyder, at det er svært at sætte begreb på fænomenet, både i bredden og dybden.

Som allerede nævnt er et af fællestrækkene ved populistiske bevægelser deres forsvar for den almindelige borger, som de hævder at repræsentere. Det at være eller føle sig uden for den etablerede politiske beslutningsproces ("politics as usual"), slår nemt over i opposition til det politiske system og dets aktører. Derfor er der noget negativt indbygget i populismens politiske stil (Taggart, 1996). Samtidigt hævder populismen, at den taler for de "holdninger, krav og følelser, som ellers ikke bliver artikulert", i og med at den bidrager til "mobilisering af vrede og bitterhed" (Betz og Immerfall, 1998). Når populistiske bevægelser forsøger at tale på vegne af dem, der er eller føler sig "udenfor", slår det nemt over i indbildte, reaktionære udlægninger af samfundsmæssige værdier og traditioner, der påstås at være truet af den aktuelle måde at føre politik på. Hertil kommer, at den slags bevægelser ofte er blevet opfattet som ude af stand til at udvikle egentlige politiske programmer og fungere nogenlunde stabilt politisk, fordi de som regel har været domineret af en karismatisk leder, der har sikret deres entré på den politiske scene ved at henvise til en oplevelse af krise (Taggart, 2000).

I forbindelse med de seneste årtiers højrefløjsbevægelser i Vesteuropa er populismens styrke blev vurderet ud fra, om de politiske entreprenører er i stand til at appellere direkte til vælgerne om at reformere det politiske system, fordi der derved kan etableres vælgerkoalitioner med et yderst forskelligt grundlag (Frieschi og Jones, 2003). Af særlig betydning i en skandinavisk forbindelse er det, at en populistisk politisk stil her også omfatter henvisninger til direkte demokrati, som ved at appellere til den jævne vælger også har et klart element af anti-elitisme (Goul Andersen og Bjørklund, 2000).

Eksempler på denne politiske stil kan findes i hele Vesteuropa i alle de partier, som udgør den radikale højrefløjspopulisme. Mange forskere forklarer det radikale højres vækst enten med strukturelle forandringer i det postindustrielle samfund (Goul Andersen og Bjørklund, 1990; Betz, 1994; Kitschelt, 1995) eller som reaktion på det nye venstre (Ignazi, 1992; Minkenberg, 1993). De populistiske budskaber om utilfredshed, usikkerhed og trussel fra "de fremmede" er under alle omstændigheder rettet mod den del af vælgerkorpset, der er mest påvirket af de samfundsmæssige forandringer. Men at forlade sig på den stil for at kunne fastholde sine kernevælgere fører til et dilemma, der skyldes populismens tilbøjelighed til at afgrænse sig selv (Taggart, 2000). Her behøver man bare tænke på, hvordan det gik *Fortyn Listen* i Holland og Haiders Frihedsparti i Østrig, for at forstå de indbyggede modsætninger, som følger med, når populistiske aktører får regeringsansvar.

De brede appeller i den populistiske stil kan føre til vælgermæssig succes, når de matcher de politiske og samfundsmæssige omstændigheder, men de kan kun fastholde deres politiske momentum, hvis aktørerne kan både organisere og præge den politiske debat. Studiet af, hvordan radikale højrefløjsbevægelser har klaret sig, når de var i regering, har fået mange forskere til at forudsige kommende valgnederlag og i sidste ende fremmedgørelse af tilhængerne på grund af ledernes manglende evne til at følge op på de reformer, de var valgt til at få gennemført (Evans og Ivaldi, 2002; Frieschi og Jones, 2003).

Fremskridtspartiets og Dansk Folkepartis politiske holdbarhed hænger i høj grad sammen med deres evne til at fungere inden for systemet – i stedet for at være uden for det – samtidig med, at de har været leveringsdygtige i højtprofilerede politikforslag, især dog nok af symbol-politisk karakter.² Når de to partier ses som populistiske, viser det deres evne til at være på det rigtige sted på det rigtige tidspunkt og udnytte de spørgsmål, som er vigtige for borgerne. Men hvis man nøjes med populisme som forklaring på deres relative succes gennem disse 30 år, så ser man bort fra den grundlæggende forandring, der er sket i det danske vælgerkorps, og som har gjort det muligt for de to partier at bruge en anderledes politisk strategi til at få vælgerne i tale og til at stemme på en.

Hvis det ikke er populisme, hvad er det så?

En mere konstruktiv tilgang til forståelsen af disse højrefløjspartier er at koble denne stil med konstruktionen af politisk identitet (Taggart, 1996; Westlind, 1996). Brugen af en populistisk politisk stil for at komme i kontakt med vælgerne bliver samtidigt et redskab i kampen om vælgerne. I takt med at de samfundsmæssige skillelinjer er blevet mere uklare, og i takt med at værdiskift har forandret vælgerkorpset i Vesteuropa, bliver det det, der lige netop er oppe i tiden – ofte forskelligt fra valg til valg – der bliver grundlaget for tilslutning til denne type partier. Sammen med indflydelsen fra de mangeartede og tværgående individuelle identiteter er den såkaldte *issue*-politik i fuld gang med at ændre den måde, hvorpå politiske interesser aggregeres. Denne individualisering af vælgerne og denne indlejring af identitet i konkrete sammenhænge har ført til, at de traditionelle partier har mistet deres tidligere så faste støtte på grund af tilbagegangen i såkaldt klasse-

stemme, den generelle afkobling fra partipolitik og den stigende bevægelighed i vælgerkorpset på grund af enkeltsagernes stigende betydning. De radikale højrefløjspartiers evne til at udnytte populære politiske *issues* og deres evne til at få støtte fra mennesker, der ikke som tidligere har stærke bånd til de traditionelle samfundsmæssige organisationsformer, understøtter naturligvis hinanden.

Fremgangen for det radikale højre kan bedst forklares ud fra fremkomsten af denne nye form for politiske sammenhæng, som er den ramme, mennesker træffer deres politiske valg inden for. For at være mere konkret: Både Fremskridtspartiet og Dansk Folkeparti har haft succes på grund af, at de har været i stand til at opfange og reagere på den mere dynamiske politiske sammenhæng, som har udviklet sig i løbet af de seneste årtier, og som måske bedst udtrykkes i transaktions-termer. De to partier har tilbudt vælgerne en anden slags "kontrakt" end de gamle partier plejede at gøre, nemlig en form for korttidsaftale: Transaktionerne mellem et parti og vælgerne er nu mere og mere baseret på forbigående og kortvarige *issues*, som endda kan være ideologiske usammenhængende, men som gør det muligt for partier, der opererer på et sådant grundlag, at hente støtte fra hele det politiske spektrum. Denne strategi har tilladt partierne at skifte ud i de emner, de har lagt vægt på, i takt med, hvad vælgerne har lagt vægt på. Mens de traditionelle partier har lagt mere vægt på de langsigtede ideologiske løfter, som de og vælgerne har givet hinanden, placerer Fremskridtspartiet og Dansk Folkeparti sig mere i den ende af det transaktionelle kontinuum, som kan minde om et *spot* marked.³ I takt med, at de enkelte vælgeres politiske interesse samler sig om særligt fremtrædende spørgsmål, har disse partier på grund af deres populistiske politiske stil kunnet profitere vælgermæssigt.

Fremskridtspartiet har fra begyndelsen haft en tredelt strategi. De dominerende elementer var skattereduktion, bekæmpelsen af det offentlige bureaukrati og den personlige frihed. Desuden har partiet gennem de 30 år taget en række forskellige andre emner op, som så ud til at være vigtige for vælgerne, men som har været indbyrdes modstridende. Et eksempel er modsætningen mellem at arbejde for alle former for skattereduktion – uanset om det er i personbeskatningen eller afgiften på cd'er – samtidig med, at man fremlægger forslag om øgede udgifter til sundhedsforanstaltninger for ældre eller flere udgifter på forskellige miljøområder. I begyndelsen af 1980'erne satte Fremskridtspartiet gang i debatten om begrænsning af antallet af flygtninge, indvandrere og familiesammenførte, samtidigt med, at partiet begyndte at arbejde for mere libertære synspunkter, som blandt andet peger i retning af menneskers frie bevægelighed, også over grænser.

Denne type populistiske temaer tages også op af Dansk Folkeparti, hvor et konkret eksempel er ældrechecken. Andre af den slags emner, som afspejler folkestemningen, er modstanden mod brugen af kameraer som led i hastighedskontrol og forslaget om, at alle indvandrere skal have et id-kort på sig, som skal bruges til at kontrollere, om de har lov til at være i landet. Det første forslag illustrerer modstanden mod begrænsninger i den personlige frihed, mens det andet går i stik modsat retning, også selv om det kun drejer sig én bestemt gruppe. Det sidste forslag bringer tanker hen på Fremskridtspartiets forslag for nogle år siden om at AIDS-teste alle indvandrere, før de kom ind i landet, som også afspejlede folkestemningen

på det tidspunkt. Eksemplerne illustrerer, at mange af de emner, der tages op af disse partier, kun har været på den politiske dagsorden i korte perioder. Men også nogle af de forslag, der har været på partiernes dagsorden i længere tid, har afspejlet en bestræbelse på at sikre succes ved valgene ved at opfange og reflektere folkestemningen.

Hvis man kun bruger betegnelsen "populistisk" til at forklare disse partiers fremkomst og succes, kommer man imidlertid nemt til at overse, hvad det er for nogle vælgere, der kan påvirkes af de budskaber, der kommer fra disse politikere. Populisme kan forekomme i forbindelse med aktiviteter langs hele det politiske spektrum, men for tiden ser det ud til, at højrefløjens er bedst til at bruge transaktionspolitikken til at tiltrække og fastholde vælgerne. Som allerede bemærket er det imidlertid ikke kun det radikale højre, der har haft en populistisk politisk stil; igennem de seneste årtier har andre politiske aktører i Europa også forfulgt populære protesttemaer i deres valgorienterede aktiviteter, især hvis disse spørgsmål er blevet bragt i spil af mere marginale politiske aktører.

Imidlertid er der en vigtig forskel mellem et "transaktionsparti" og et såkaldt *catch-all*-parti. *Catch-all*-partiet holder sig inden for de eksisterende ideologiske rammer, idet for meget bevægelse til enten den ene eller den anden side – eller i det hele taget uden for de velkendte grænser for partiet – ikke kan retfærdiggøres, medmindre i det mindste partiets centrale værdigrundlag fastholdes.

Transaktionspolitik bruger populismen som et redskab i jagten på stemmer, men den overordnede strategi er at tiltrække vælgere fra hele det politiske spekter ved at gøre noget ved de symbolske politiske *issues*. Transaktionsaktører er derfor en slags politiske kamæleoner, som "...besidder evnen til at tilpasse simplistiske synspunkter til økonomiske og sociale forandringer" (Widfeldt, 2002).

Stafetten går videre: det radikale højres udholdenhed i Danmark

Hvis transaktionspartier skal have succes, må forudsætningen være forandringer i vælgerkorpset, der passer hertil. Det, der adskiller transaktionsaktørers interesseartikulation fra mere traditionelle interessegrupper og den gamle politiks perspektiv, er, at disse nytilkomne aktører bygger på mange former for identitet, som veksler med de politiske spørgsmål, der er oppe i tiden. De er ikke længere bundet til de gensidigt udelukkende politiske grupperinger og partier, der var så karakteristiske for den form for politik, der byggede på sociale klasser. Som min undersøgelse af Fremskridtspartiet har vist, var partiets tilhængere i højere grad præget af mange forskellige identitetstyper end de tilhængere af de andre partier, der også blev udspurgt i forbindelse med projektet (Klages, 2002).

Hvis man forklarer ændringer i politisk adfærd med ændrede værdier, skulle partier med tilknytning til det nye venstre også kunne have fordel af at bruge transaktionspolitik, men det synes ikke at være tilfældet. Forklaringen er, at disse aktører stadig er plaget af de gamle bånd til deres socialistiske naboer på det politiske højre-venstre-kontinuum, og derfor kan de ikke udnytte en transaktionspolitisk strategi fuldt ud. Ersson (2002) har vist, at det nye venstre også rummer et protestelement, men han har ikke kunnet påvise en populistisk politisk stil på den politiske venstrefløj.

I Fremskridtspartiets historie er det især bemærkelsesværdigt, at udskiftningen i vælgerkorpsen har været betydelig, lige som Fremskridtspartiets vælgere som regel først har besluttet sig ret sent i valgkampen for at stemme på partiet. De spørgsmål, der har fået vælgerne til at stemme på partiet, har skiftet fra valg til valg, og det, der har været vigtigt for én vælger, har ikke nødvendigvis været det for en anden. Den åbne karakter af Fremskridtspartiets partiprogram har givetvis kunnet bidrage hertil.

Selv om Dansk Folkepartis forholdsvis korte historie peger i retning af en tilsvarende brug af en transaktionspolitisk strategi, så kan Pia Kjærsgaards opbygning af partiet som et mere traditionelt parti komme til at hæmme partiets evne til at fastholde den form for momentum, som et flygtigt vælgerkorps gør nødvendigt. Den mangel på fleksibilitet, der ligger i at udelukke medlemmerne fra indflydelse på partiets standpunkter og i centraliseringstendenserne i partiets interne elitistiske beslutningsproces (Pedersen, 2002), kunne pege i retning af, at partiet vil få problemer med at fastholde sin evne til at føre transaktionspolitik. For tiden synes Dansk Folkeparti at have nogle af de mest tilfredse partimedlemmer (Bille og Elklit, 2003), men de begrænsninger, der ligger i rollen som regeringens parlamentariske sikkerhedsnet, betyder, at det ikke er sikkert, at partiet vil kunne blive ved med at profitere af svingningerne i vælgerens syn på forskellige spørgsmål og komme op med tilpas markante standpunkter på de afgørende områder.

Evnen til at veksle mellem forskellige fokusområder betød, at Fremskridtspartiet kunne udnytte de traditionelle partiers skiftende ideologiske positioner, hvad der ved flere lejligheder betød vækst i partiets vælgerstilslutning. Imidlertid reagerede nogle af de andre politiske aktører ved at indoptage Fremskridtspartistandpunkter med det resultat, at der også var perioder, hvor partiets tilslutning faldt igen. Ved at vælge de *issues*, man ville tage op, ud fra en opportunistisk tilgang, sørgede partiet for, at der var en form for sikkerhedsventil i et politisk system, der er yderst tolerant over for nye aktører. Dansk Folkepartis program minder om Fremskridtspartiets i sin betoning af populære områder som ældreomsorg og begrænsninger på indvandringen. Der er imidlertid markant forskel på den vægt, der lægges på temaer som nationalisme og lov og orden, hvad der rejser spørgsmålet, om de to partier er to alen ud af et stykke, eller om Dansk Folkeparti faktisk er mere ekstremt end Fremskridtspartiet.

Selv om Fremskridtspartiet som regel er blevet regnet med til "familien" af partier på det yderste højre i Europa, finder man faktisk kun ret lidt, der peger i retning af traditionelle højrefløjssynspunkter og modstand mod den demokratiske statsform. De klart autoritære værdier og den samfundsmæssige fremmedgørelse, man ofte forbinder med ekstremistpartier, har heller ikke været særligt udbredte blandt Fremskridtspartiets tilhængere. Det svarer bedre til billedet af partiet som et protestparti, at de holdninger, man især har fundet blandt partiets vælgere, mere har handlet om generel utilfredshed med den førte politik samt en mindre grad af demokratisk tilfredshed. Andre holdninger, såsom et negativt syn på politikerne og manglende tillid til de samfundsmæssige institutioner, har derimod ikke adskilt sig meget fra, hvad resten af befolkningen mente. Min undersøgelse af Fremskridtspartiet 1973-95 viser, at det var et parti med forskellige tankesæt og former for

politiske holdninger og identitet blandt tilhængerne, hvortil kom, at der ikke var en dominerende partiideologi (Klages, 2002).

Fremskridtspartiet benyttede sig af en populistisk politisk stil, selv om problemer, der skyldtes den karismatiske leder, manglen på en fast organisatorisk struktur og interne magtkampe, til sidst førte til partiets sammenbrud. Dette betød, at det ikke længere kunne arbejde for de sager og spørgsmål, som tilhængerne lagde vægt på. Den politiske fremdrift og energi, som partiet i nogle perioder stod for, blev som regel standset af ledelseskriser og vanskelige diskussioner om, hvilken vej partiet skulle følge. Gennem hele sin historie var Fremskridtspartiet alligevel i stand til at håndtere disse indbyggede, selvbegrænsende modsætninger og nå ud til de danske vælgere og med udgangspunkt i sin brede transaktionsstrategi fastholde støtten til de spørgsmål og løsningsforslag, partiet gik ind for.

Fremskridtspartiets evne til at tiltrække vælgere fra hele det politiske spektrum sikrede dets eksistens. Selv om stilen var populistisk, så betød den, at tilhængerne oplevede en følelse af indflydelse på, hvilke spørgsmål der kom på den politiske dagsorden, og hvordan de skulle løses.

Kun fremtiden kan vise, om Dansk Folkeparti får lige så stor succes med at håndtere de begrænsninger, der knytter sig til den populistiske politiske stil. Siden sin start har Dansk Folkeparti benyttet sig af en tilsvarende form for at sikre sig støtte fra vælgerne, selv om dets succes som transaktionsparti i det lange løb ikke kan tages for givet, fordi det ikke på samme måde opererer med omskiftelighed i standpunkterne i takt med svingninger blandt tilhængerne.

Hvad betyder det med hensyn til Dansk Folkepartis levetid? I og med, at partiet reagerer mere traditionelt både i forhold til vælgerne og andre aktører på den politiske scene og gerne vil kunne accepteres dér, må man forvente, at det vil miste noget af sin tilslutning, når de andre aktører begynder at tage for sig af partiets standpunkter. Et oplagt eksempel er indvandrerspørgsmålet, hvor partier både til højre og venstre har reageret ved at gå ind for mere restriktiv lovgivning. Men hvis partiet bliver for yderligtgående, som i spørgsmålet om ophævelse af menneskerettighedskonventionen, risikerer det naturligvis at blive skubbet ud i periferien, ikke bare af de traditionelle partier, men også af vælgerne.

At Fremskridtspartiet kunne holde balancen på den glidebane, som populistisk interesseaggregation er, sikrede det både 30 år som protestparti i det danske politiske system og indflydelse på den politiske debat. Vil Dansk Folkepartis første ti år slutte med opgang eller nedgang i partiets muligheder for at have indflydelse på regeringen samtidig med, at det fastholder sin eksterne, kritiserende placering? Lige nu ser det ud til, at Fremskridtspartiets periode som protestparti nok skal ende med at blive længere end Dansk Folkepartis.

Uanset hvordan Dansk Folkeparti vil klare sig ved kommende valg, så har de to partier en betydning i dansk politik, der rækker ud over forklaringer med hovedvægten på populisme og politisk protest, i og med, at de påvirker den politiske kultur og den måde, det demokratiske system fungerer på.

Man skal i hvert fald ikke undervurdere den betydning, som disse partier har haft for mange vælgeres oplevelse af at være borger i et demokratisk samfund, for den politiske legitimitet og for de forskellige regerings lydhørhed.

Noter

1. Glistrup var selv meget optaget af spørgsmålet om overgang fra bevægelse til parti. Han var imod opbygningen af en landsomfattende bureaukratisk organisation, der ville komme til at ligne de traditionelle partier. Med Lars Billes ord: "Han ønskede at stå i spidsen for en bevægelse, ikke en organisation" (Bille, 1997: 62).
2. Kim Behnke, gruppeformand i Fremskridtspartiet, sagde i 1995, at "vi må ikke glemme, at vi er et protestparti, som er imod det nuværende samfund ... Ikke desto mindre bliver vi opfattet som en del af det etablerede system" (*Politiken*, 23.04.1995).
3. Denne terminologi er udviklet i samtaler med Torben Iversen.

Litteratur

- Betz, Hans-Georg (1994). *Radical Right-Wing Populism in Western Europe*, London: Macmillan.
- Betz, Hans-Georg and Stefan Immerfall (1998). *The New Politics of the Right: Neo-Populist Parties and Movement in Established Democracies*, New York: St. Martin's Press.
- Bille, Lars (1997). *Partier i forandring. En analyse af danske partiorganisationers udvikling 1960-1995*, Odense: Odense Universitetsforlag.
- Bille, Lars og Jørgen Elklit (red.) (2003). *Partiernes medlemmer*, Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Canovan, Margaret (1981). *Populism*, New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Ersson, Svante (2002). "Left Populism? An Enquiry into Populist or Protest Parties on the Scandinavian Left Party Scene". Paper fremlagt på Joint Workshop of the Nordic History Group and the Political Studies Association's Scandinavian Politics Specialist Group, University College, London, 12. april.
- Evans, Jocelyn et Gilles Ivaldi (2002). "Les dynamiques electorales de l'extrême-droite européenne", *Revue Politique et Parlementaire* (Juillet-Août).
- Fieschi, Catherine and Erik Jones (2003). "Capitalism, Consensus, and the Electoral Successes of the Far Right". Paper presented at the Eighth Biennial Conference of the European Union Studies Association.
- Goul Andersen, Jørgen and Tor Bjørklund (1990). "Structural Changes and New Cleavages: The Progress Parties in Denmark and Norway", *Acta Sociologica*, Vol. 33, No. 3, pp. 195-217.
- Goul Andersen, Jørgen and Tor Bjørklund (2000). "Radical right-wing populism in Scandinavia: From Tax Revolt to Neo-liberalism and Xenophobia" in Paul Hainsworth (ed.), *The Politics of the Extreme Right: From Margins to the Mainstream*, New York: Pinter.
- Ignazi, Piero (1992). "The Silent Counter-Revolution: Hypotheses on the Emergence of Extremist Right-Wing Parties in Europe", *European Journal of Political Research*, Vol. 22, pp. 3-34.
- Ionescu, Ghita and Ernest Gellner (eds.) (1969). *Populism: In Meanings and National Characteristics*, London: Weidenfeld and Nicolson.
- Kitschelt, Herbert, with Anthony McGann (1995). *The Radical Right in Western Europe*, Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Klages, Elizabeth P. (2002). *New Politics in an Era of Multiple Identities: The Danish Progress Party*. Ph.D.-dissertation, University of Minnesota. Dissertation Abstracts International, (63)06, 2355A. (UMI No. 3056331).
- Lipset, Seymour and Stein Rokkan (eds.) (1967). *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*, New York: The Free Press.
- Minkenberg, Micheal (1993). *The New Right in Contemporary Perspective: The USA and Germany*. Western Societies Program, Occasional Paper #32. Cornell University.
- Pedersen, Karina (2002). "Driving a Populist Party: The Danish People's Party". Paper fremlagt på Joint Workshop of the Nordic History Group and the Political Studies Association's Scandinavian Politics Specialist Group, University College, London, 12. april.
- Taggart, Paul (1996). *The New Populism and the New Politics: New Protest Parties in Sweden in a Comparative Perspective*, New York: St. Martin's Press.

- Taggart, Paul (2000). *Populism*, Philadelphia: Open University Press.
- Westlind, Dennis (1996). *The Politics of Popular Identity: Understanding Recent Populist Movements in Sweden and the United States*, Lund: Lund University Press.
- Widfeldt, Anders (2002). *Populist Right Parties in the Nordic Countries: Aberration or a Sign of Crisis?* Paper fremlagt på Joint Workshop of the Nordic History Group and the Political Studies Association's Scandinavian Politics Specialist Group, University College, London, 12. april.